

16.-18. YÜZYILLAR ARASINDA ALMANYA'DA ALKOL SORUNU VE BUNUN TÜRK SAVAŞLARINA YANSIMASI

Leyla COŞAN*

ÖZET

Bu makalede öncelikle, 16.-18. yüzyıllar arasında Almanya'da Reformasyonun etkisi ve matbaacılığın hızla gelişmesi sonucunda alkol ile mücadeleye verilen önemin artışına değinilecektir. Almanya'da ortaya çıkmış olan "alkol ile mücadele durumu", farklı açılardan ve yazınsal örneklerden yola çıkılarak, döneme damgasını vuran Türk savaşları bağlamında ele alınacaktır. Bu nedenle de, öncelikle Almanların alkol ile ilişkileri ve özellikle erkeklerin alkol içmesinin toplumsal hayattaki yeri hakkında bilgiler verilecektir. Bu bağlamda özellikle aşırı miktarda alkol tüketenlerin veya bağımlısı olanların, ailelerine ve buldukları topluma verdikleri zararlar dolayısıyla toplum tarafından deşifre edilmeleri konusuna açıklık getirilecektir. Toplum yapısında önem kazanan "alkol" olgusunun getirdiği sonuçlardan biri de, buna dair ceza yöntemleri olmuştur. Bu bağlamda, alkol tüketimine karşı önlem alma yöntemlerinin başında gelen "meyhane yasağı" türündeki cezaların toplum tarafından algılanış biçimi ve eğitsel işlevi konularına yer verilecektir. Tüm bu önemli noktaların ele alınmasından sonra ise, alkol sorununun Türk savaşlarına yansımalarının temel nedenleri üzerinde durulacaktır. Alman toplumunda baş gösteren alkol sorununun Türk savaşlarıyla ilişkilendirilerek, dua, vaaz, şiir, şarkı, efsane gibi farklı türdeki metinlere ne şekilde yansıdığı örneklerle gösterilecektir. Bunun için, söz konusu yüzyılların önemli isimlerinden ve farklı metin türlerinden faydalanılacaktır. Son olarak Almanya'da alkol ile mücadele konusunun Türk savaşları bağlamında işlevine dair sorular yanıtlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Alkol ile mücadele, eğitsel işlev, Almanya, 16.-18. yüzyıl, Türk savaşları, Türk imajı, Alman imajı

16.-18. yüzyıllar arasında Almanya'da alkol sorununa genel bakış

16. yüzyılın Almanya'sında alkol bağımlılığı ile mücadele doruk noktasına ulaşır. Reformasyon'un ve matbaacılığın hızla yayılması sonucunda alkol sorununa verilen önem artar ve buna bağlı olarak dönemin yazınsal

* Doç. Dr.; Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, leylacosan@marmara.edu.tr

ürünlerinde de önemli bir yer tutmaya başlar. Aile reisi olarak alkol bağımlısı olan, ailesini bu nedenle geçindiremeyen veya kendi şehrini savunmak için gerekli silahı temin edemeyenlerin “meyhane yasağı” ile karşı karşıya kaldıkları sıkça görülmüştür. Getirilen bu yasağın ise alkol tüketimine karşı önlem alma yöntemlerinin başında gelmekteydi. Toplum uyarı amaçlı verilen bu tür cezalar fazlasıyla alkol tüketenleri korkutma niteliği taşımaktaydı¹. İnsanların özel hayatına müdahale olarak algılanan ve erkeklerin toplum içindeki yerini sarsan böylesi cezalarla toplum bir yandan kontrol edilmeye çalışılmakta, diğer yandan cezaya maruz kalan kişinin toplum önünde deşifre edilmesi hedeflenmekteydi. Sonuçta meyhane yasağı ile karşı karşıya kalan “erkeğin” maskülen kimliği zarar görmekteydi. Bu ise 16. yüzyıl erkeği için son derece zor bir durum olarak kabul edilmekteydi. Çünkü bu yüzyılda erkeğin alkol kullanımını son derece olağan kabul edildiği gibi, ayrıca alkole karşı dayanıklı olması da beklenirdi. Bu döneme ait literatüre bakılacak olduğunda ise içmenin aynı zamanda erkekliğin sembolü olarak görüldüğü ortaya çıkmaktadır. İtalyan Hümanist Gian Francesco Poggio 15. yüzyılda bu konuya ilişkin “eskiden Almanlar savaşçı bir millet idi, şimdilerde ise erkekliklerini silâhlarla yapılan savaşlarda göstereceklerine sarhoş kavgalarında göstermektedirler, en büyük kahraman ise en fazla içendir” diye belirtmektedir². Poggio’nun da sözlerinden anlaşıldığı üzere “içki” tüm girişimlere rağmen neredeyse erkekliğin sembollerinden olan kılıcın yerini almak üzereydi. Başka bir kaynakta ise içkiye düşkünlüğün, şövalyelik erdemlerinin yerini aldığını ve içki kadehinin sarayda soylu bir kadından daha fazla önemsendiğini, sarhoşluğun bu durumda Alman şövalyeliğinden geriye kalan tek şey olduğundan bahsedilmektedir³. İçki tüketimi erkekler için öylesine önem taşımaktaydı ki Vincentius Obsopoeus, *De arte bibendi libre tres* adlı yazısında okuyucularına içki konu-

¹ B. Ann Tlusty, “Trinken und Trinker auf illustrierten Flugblättern”, Harms, Wolfgang; Schilling, Michael: *Das illustrierte Flugblatt in der Kultur der frühen Neuzeit. Wolfenbütteler Arbeitsgespräch 1997*. Peter Lang, Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien 1998, s. 177-204, (bkz. a.g.m., s. 177).

² O. D. Potthoff/Georg Kossenhaschen, *Kulturgeschichte der deutschen Gaststätte, Berlin 1932*, s. 142, nakleden Tlusty, s. 179.

³ J. Müller, “Über Trinkstuben”, “Zeitschrift für deutsche Kulturgeschichte 2 (1857)”, s. 239-266, 619-642, 777-805, burada s. 622; Blasius Multibibus (Anm. 3), S A2, nakleden Tlusty, s. 179.

sunda masada dayanıklı görünebilmeleri için önemli ipuçları vermeyi hedeflemektedir. Bu tavsiyelerden birisi içkiye dayanıklı olmayan erkeğin sık sık küçük abdestini yapması uyarısıdır, diğeri ise hizmetkâra rüşvet vermek suretiyle şarabını suyla inceltmesi tavsiyesidir⁴. Bu önerilerden de anlaşılmaktadır ki, erkek olmak demek diğer erkeklerle içki konusunda yarışabilmek demektir. Toplum ise “meyhane yasağı” ile karşı karşıya kalan erkeği artık sorumluluk sahibi bir kişi statüsünde görmemektedir. Bu olgu aynı zamanda toplumun içki konusuna çelişkili bakış açısını da ortaya koymaktadır. Bir yandan erkeğin içki içmesi ve içkiyi ödeyebilecek kadar para sahibi olması, toplumsal bir olay aynı zamanda erkeğin en doğal hakkı ve hatta erkekliğin sembolü olarak görülürken, diğer yandan bu hakkın erkekten alınması onun adeta toplum tarafından “hadım” edilmesine anlamına gelmekteydi⁵. Çünkü otokontrolünü kaybedecek kadar sarhoş olan kişi seviyesini de düşürmektedir.

Erken Yeni Çağ mentalitesinde ve dolayısıyla dönemin yazınsal ürünlerinde çok farklı şekillerde ele alınan alkol tüketimi konusu bir yandan erkekliğin ve cesaretin sembolü olarak toplum tarafından olumlu karşılanırken, diğer yandan dinsel bakış söz konusu olduğunda olumsuz karşılanmaktaydı⁶. Sarhoşluk konusu teolojik açıdan ahlâkî disiplin kapsamında ele alınmakta ve büyük bir dünyevî günah olarak kabul edilmekteydi. Sarhoş olan kişi bu bakış açısına göre doğanın ve Tanrı'nın koymuş olduğu düzene aykırı davranmaktaydı. İnsanları ahlâkî olarak disipline etme hedefi güden 16. yüzyılın metinlerinde sarhoş olan kişinin bedeni mecazî olarak “günahkar ve düzensiz bir yaşamı” temsil etmekteydi⁷. Aynı zamanda bu tür metinlerde ironi de yer almaktaydı. Metni okuyan ve resme bakan okuyucunun ahmak ve budala olarak görülen sarhoşa gülmesi, alay etmesi beklenilmekteydi. Sarhoşluk durumu her şeyden önce temel günahlardan biri olarak kabul edilmekteydi. Çünkü söz konusu olan ifrat ve sefahat idi

⁴ Tlusty, s. 179.

⁵ Tlusty, s. 179.

⁶ Şarabın dinsel açıdan Hz. İsa'nın mecazî olarak kanı ile ilişkilendirilmesi konusuna girilmeyecektir.

⁷ Tlusty, s. 180.

(sündhafte Völlerei)⁸. Bu ise Tanrı'nın sunmuş olduğu nimetlerin sorumsuzca harcanması anlamına gelmekteydi. Bir kişinin ifrat halinde yaşaması ise onun günahkâr bir yaşam biçimi benimsemiş olduğunu göstermekteydi. Abartıya kaçarak ölçsüzce yemek yemek de ifrat veya sefahat kabul edilse de alkol bağımlılığının sonuçları çok daha ağır olarak kabul edilmektedir. Bu konuya değinen 16. yüzyıl yazarları arasında Sebastian Franck (1499-1542 veya 1543) da yer almaktadır. Franck ilk defa 1528 yılında yayımlanan ve son derece etkin olduğu ileri sürülen *Alkol bağımlılığının korkunç günahı hakkında* adlı kitabında “şeytanın insanı alkol ile tutsak ettiğini” vurgulayarak okuyucularını uyardı⁹.

Mezhep kavgalarının yoğun olarak yaşandığı 16. yüzyılda alkol tüketimi Protestanlar ve Katolikler için önemli bir siyasi propaganda aracıydı. Özellikle de Katoliklerin “içki tüketimi” konusunu iri yapılı, içkiye ve yemeğe düşkünlüğü ile bilinen ve bu konuya yönelik çok sayıda söylemi bulunduğu ileri sürülen¹⁰ Martin Luther'e karşı kullandıkları bilinmektedir¹¹. Luther'in sözde alkol bağımlılığı genel olarak Protestanlardaki ahlakî çöküşü sembolize etmekteydi. Protestanlar ise çoğunlukla resmetmek suretiyle içki içen rahip ve papazlardan hareketle, Katolik mezhebi içindeki ahlakî çöküşü göstermeye çalışmaktaydılar¹².

⁸ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğe göre ifrat, herhangi bir konuda çok ileri gitme, ölçüyü aşma, aşırı davranma, taşkınlık; sefahat ise zevk ve eğlenceye düşkünlük, uçarılık olarak tanımlanmaktadır (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>).

⁹ “Wan [der Teuffel] vns mit wein hat gefangen/ all sinn beraubt vn[d] zu narren gmacht/ do treibt er sein spot/ kurzweil vnd faßnacht spil mit vns/ treibt vns vo[n] einem laster in das and[er]” (Sebastian Franck, *Von dem gewlichen Laster der Trunckenheit*, Prüss 1539).

¹⁰ Bunların bazıları örneklerden de anlaşıldığı üzere polemik konusu da olmuştur: “Ich fresse wie ein Böhme und saufe wie ein Deutscher, dafür sei Gott gedankt” ya da Martin Luther'e mal edilen, ancak aktarılan yazılarında yer almayan “Wer nicht liebt Wein, Weib und Gesang, der bleibt ein Thor sein Leben lang” sözü gibi. Sözün ilk defa 1775 yılında yazılı olarak geçmesi ve bundan sonraki metinlerde Luther'e mal edilmesine rağmen bu sözün kendisine ait olmadığı düşünülmektedir. Bazı araştırmacılar bu sözün 1751-1826 yılları arasında yaşamış olan Johann Heinrich Voss'a ait olabileceğini düşünmektedir.

¹¹ Tlusty, s. 181.

¹² Tlusty, s. 182.

Almanlar ve alkol hakkında

Almanlar hakkındaki en yaygın ön yargılar arasında içkiye ve yemeğe aşırı düşkün oldukları gelmektedir¹³. İçki konusunun işlendiği ilk eser olarak Romalı tarih yazarı Tacitus'un çalışması *Germania* kabul edilmektedir. Tacitus Cermenlerin içkiye olan düşkünlüklerinden söz etmekte ve "sabah-tan akşama kadar aralıksız" içebileceklerinden bahsetmektedir¹⁴. Sonraki yüzyıllarda da içkiye olan düşkünlük devam etmiştir. Kuzey Cermenler ve onların öncüleri sayılan Normandiyalılar "Met" adını verdikleri bir çeşit bira üretirlerdi. Bu güçlü içeceğin özellikle erkekler tarafından sevilerek tüketildiği belirtilmektedir¹⁵. O dönem Cermenler hakkındaki genel yargı Tacitus'un eserinden de anlaşılacağı üzere sürekli içip, kavga etmek istedikleri yöndedir¹⁶. Romalı tarih yazarına göre Cermenlere istedikleri kadar içki vermek, yani "onları bu günahlarıyla yenmek silahlarla yenmekten daha kolaydı"¹⁷. Gerd Hamann'ın da çalışmasında belirttiği gibi "Almanların en büyük zaafı içki içmeleridir" kanısı böylece uzun yıllar boyunca kabul gören yaygın ön yargılar arasında yer almaktadır¹⁸. "Çok derinde, ta dipte binlerce yıldır bir şeytan barınmaktadır Almanların ruhunda" (...) "içki şeytanı" ("Sauffteuffel"). Böylece Almanlar özellikle de 16. ve 17. yüzyılda "ayyaş bir toplum" ("ein einig Volk im Vollrausch") olarak adlandırılır¹⁹. Bu imajın yayılmasına özellikle de soyluların yaşam biçimi neden olur. Örneğin Liegnitz²⁰ Dükü III. Friedrich 1559 yılında kronik alkolizm nedeniyle görevinden alınır²¹. Oğlu XI. Heinrich de babasının izinden giderek günlüğünde büyük bir gururla içki yarışmalarında elde etmiş olduğu zafer-

¹³ Gerd Hamann da *Avrupalılar* adlı kitabında bu önyargıların ortaya çıkış sebeplerini irdeleyerek konuyla ilgili örneklerle yer vermektedir (*Die Europäer. Was sie voneinander halten und was sie voneinander wissen*, BoD 2001).

¹⁴ Tacitus, *Germania*, Reclam, Stuttgart 1988, s. 18.

¹⁵ Hamann, s. 116.

¹⁶ Tacitus, s. 18.

¹⁷ Tacitus, s. 18.

¹⁸ John Hale, *Die Kultur der Renaissance in Europa*, Kindler 1994, s. 68, nakleden Hamann, s. 117.

¹⁹ Hamann, s. 117.

²⁰ Silezya'da bir bölge.

²¹ Hamann, s. 117.

lere yer veren Hans von Schweinichen²² (1552-1616) adlı şövalye ile birlikte kale kale dolaşarak içki âlemlerine katılır²³. Şehirlerde ve köylerde yaşayan sıradan içkicilerin ise soylulardan geri kalan yanları yoktur. İçki masasındaki içkiciler hakkında ise, bunların “nadiren çok neşeli ve konuşkan” oldukları söylenmekteydi²⁴. Yeni dünyanın keşfedilmesi, yeni ürünlerin tüketilmesine de neden olmaktaydı. Bunların başında ise çay, kakao ve kahve gibi sıcak içecekler gelmekteydi. Ancak bu biranın artık tüketilmediği anlamına gelmemekteydi. Bavyera Dükü V. Wilhelm’in sarayında yaşayan yaklaşık 700 kişinin yılda “700 kova” yani neredeyse 2000 hektolitreye (1 hl=100 l) bira tüketmesi ve masrafların çok artması nedeniyle 1589 yılında sarayın kendi bira imalathanesi kurulur²⁵. Richard von Dülmen ise genel olarak bütün eğlencelerde çok içildiğini, sanıldığı aksine sadece erkeklerin değil, kadınların da alkol tükettiğini belirtir²⁶.

Alkol sorununun Türk savaşlarıyla ilişkilendirilmesi ve bunların farklı metin türlerine yansımaları

Türklerin özellikle de 16. yüzyılda Avrupa’da elde etmiş olduğu askerî zaferler bir yandan büyük kaygılara, diğer yandan düşmanın yaşam biçimine yönelik ilginin uyanmasına neden olur. Bu ilginin temelinde askerî zaferlerin nedenlerini ortaya çıkarmak yatar. Protestanların Katoliklerle oranla matbaacılıktan daha fazla faydalanmaları sonucunda Türkler hakkında ortaya çıkan yazıların çoğu da Protestanlarca yazılır. Martin Luther ise bu tarz yazıların öncülüğünü yapar. O, Protestanlık mezhebinin lideri olarak, yeni sorumluluklar çerçevesinde öncelikle Alman toplumunun zaflarıyla mücadele etme gereksinimi duyar. Bunların başında ise Almanların içkiye olan düşkünlükleri gelir. Luther için teolojik konular önemli olduğundan, öncelikle Hıristiyanların kendilerini dinsel anlamda eğitme-

²² Hans von Schweinichen yazmış olduğu günlük dışında, Liegnitz Dükü XI. Heinrich’in hayatını da kaleme almıştır (*Leben Herzog Heinrichs XI. von Liegnitz*).

²³ Hamann, s. 117.

²⁴ Richard van Dülmen, *Kultur und Alltag in der frühen Neuzeit*, Bd. 2: Dorf und Stadt 16-18. Jahrhundert, Beck, München 1992, s. 128.

²⁵ Hamann, s. 123.

²⁶ Dülmen, s. 129.

leri gerektiğini düşünür. Ona göre Türkler sıradan düşmanlar değildir. Tanrı, Türkleri, Hristiyanları cezalandırmak ve eğitmek için göndermiştir²⁷. *Türklere Karşı Ordu Vaazı*'nda ise Luther, Türklerin yaşam biçimine yönelik olumlu özelliklere de yer vermiştir: “Bizim gibi abartıya kaçarak yiyip şarap içmiyorlar, dikkatsiz ve şen²⁸ giyinmiyorlar, ve bizim kadar ihtişamlı inşa etmiyorlar [...] tıpkı bizim Alman topraklarında olmasını istediğimiz gibi”²⁹. Genel olarak Luther, Türklerin yaşamlarının neredeyse her alanında sadeliği tercih ettiklerini vurgulayarak Batı toplumundaki abartılı ve gösterişli yaşam biçimine yönelik eleştirilerini dile getirmektedir. Onun konuya yönelik endişeleri şu sözlerinden de anlaşılmaktadır: “Böylece biz Almanlar iyi adamlarız, yiyoruz, içiyoruz, camları indiriyoruz, ocakları söndürüyoruz, bir gecede yüz veya bin, bazen daha da fazla Gülden'i kumarda kaybediyoruz ve Türklerin otuz gün içinde bir sürü çevik atıyla birlikte Wittenburg'da olabileceklerini, yakıp kuşatabileceklerini unutuyoruz! [...] Bunu fark etmeyeceğimizden, endişe duymaktayım”³⁰. Türklerin “şarap” yani içki içmemeleri ise Luther'e göre olumlu özellikler arasında yer almaktadır. Türklerin övgüye değer özelliklerin sayılmasındaki amaç Alman toplumunun eksikliklerini ortaya koyarak, eğitici ve özendirici bir etki yaratmaktır. Çünkü Hristiyanlar durumlarının son derece vahim olduğu-

²⁷ Leyla Coşan, “Tanrım bizi Türklere koru!” 16. yüzyılda Almanların Türklere korunmak için yazdığı dualar. *Türklere karşı yazılan vaazların değerlendirilmesi ile birlikte*, Yeditepe, İstanbul 2009, s. 45-48.

²⁸ Burada hafif meşrep bir giyinme biçimi kast edilmektedir.

²⁹ “Zum vierden wirst du sehen bey den Türcken nach dem eusserlichen wandel ein dapffer strenge und ehrbarlich wesen: “Sie trincken nicht wein, sauffen und fressen nicht so, wie wir thun, kleiden sich nicht so leichtfertiglich und frolich, bauen nicht so prechtig...wie wirs gerne haben wolten inn Deutschen landen” (Heerpredigt wider den Türcken, s. 189; Martin Luther, *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*, Bd. 30, Abt. II., Böhlau, Weimar 1964, s. 189-200).

³⁰ “So sind wir Deutschen gute Gesellen, saufen, fressen, schlagen die Fenster aus, reißen die Ofen ein, verspielen auf einen Abend hundert oder tausend, auch wohl mehr Gulden und vergessen dieweil des Türken, der in dreissig Tagen mit einem Haufen leichter Pferde zu Wittenburg sein kann, es berennen und belagern! [...] Ich habe leider Sorge, wir werdens verschlafen” (Erl. Ausg. 61. s. 376, nakleden Richard Ebermann, *Die Türkenfurcht, ein Beitrag zur Geschichte der öffentlichen Meinung in Deutschland während der Reformationszeit*, Dissertation. a.S., Hofbuchdruckerei von C.A. Kaemmerer & Co., Halle 1904, s. 15).

nun farkındadır: “Macar öldürmekte, İspanyol çalmakta, Alman yiyip içmektedir...”³¹.

Alkol konusu Türklere karşı okunan dualarda da yer almaktadır. Kolektif bilincin oluşmasını sağlayan kilise duaları, özellikle Türklere karşı okunan dualar söz konusu olduğunda ayrı bir anlam taşımaktadır. Türklerin, Tanrı'nın cezası olarak kabul edildiği dualarda, insanlar değişeceklerine ve Tanrı'nın emirlerine itaat edeceklerine söz vermektedirler³². Bu ise Hıristiyanların yaşantılarına farklı bir disiplin getirmektedir. Söz konusu değişim ve disiplinden dolayı Türk konusu ve Türklere karşı okunan dualar eğitici bir işlev de üstlenmektedir. Örneğin Friedrich Roth'un *Türckenglocke* (Türk Çanı)³³ adlı çalışmasında yer alan anonim bir duada Türklere karşı herhangi bir suç işlemediklerini belirten insanlar, Tanrı karşısında işlemiş oldukları günahlardan dolayı, savaş v.b. cezaları hak ettiklerini dile getirmektedirler³⁴. İşlenen günahlar arasında ise Tanrı'ya itaatsizlik, sövgü, cimrilik, ahlâksızlık, kibirlilik, yemek ve (içki) içmek sayılmaktadır. Türklerin ise Tanrı tarafından itaat etmeyen kullarını cezalandırmak üzere kullanıldığı açıklanmaktadır³⁵. Birçok duada olduğu gibi bu duada da içki tüketimi temel günahlar arasında yer almakta ve diğer günahlarla birlikte cezaya neden olmaktadır. Kiliselerde okunan duaların yanı sıra bir de yerel hükümdarların talimatnamesi sonucunda okunan dualar bulunmaktadır. Örneğin, Bayyera Dükü V. Wilhelm, Şubat 1596 yılına ait talimatnamesinde Türk konusunu dinsel eğitim aracı olarak değerlendirmekte-

³¹ Georggievics'in sözlerini nakleden Carl J. Cosack, “Zur Literatur der Türkengebete im 16. und 17. Jahrhundert”, Bernhard Weiss: *Zur Geschichte der evangelisch ascetischen Literatur in Deutschland. Ein Beitrag zur Geschichte des christlichen Lebens wie zur Kultur- und Literaturgeschichte*, Basel/ Ludwigsburg 1871, s. 181.

³² Coşan, 2009, s. 161.

³³ Friedrich Roth, *Türckenglocke. Das ist: Kurze und einfeltige anleytung, wie man jetzo in vorstehender gefahr der Christenheit von dem Türcken her, rhürende, in der Gemeine Gottes, und ein jeglicher Christlicher Haußvatter in seiner Haußkirchen, mit seinem Weib, Kindern und Gesinde, den lieben Gott umb hülf und Errettung, mit demütigem Gebett ersuchen sollen*, 1596.

³⁴ Coşan, 2009, s. 188-191.

³⁵ Coşan, 2009, s. 188-191.

dir³⁶. Talimatnamede günahı, özellikle sövgüyü, bağırılmayı ve şikâyeti, metres edinmeyi, evlilikte sadakatsizliği, ahlâksızlığı, kumarı, “içki içmeyi yasaklamakta” ve bunları (kişi, sınıf ayrımı yapmaksızın) en ağır şekilde cezalandıracağını beyan etmektedir. Dük, bu tür günahlardan ötürü Tanrı'nın ceza olarak Hristiyanlığın ezeli düşmanı olan Türkü gönderdiğini dile getirmektedir.

Türklerle alkol konusunu bir araya getiren diğer bir metin türü ise şiirdir. Okuyucularını alkol tüketimi konusunda uyararak Lüteryen teolog Sigismund Scheretz (1584-1639) özellikle askerlerin tamamen alkolden uzak durmasını istemekte ve okuyucularına örnek olarak Hristiyan dünyasının en büyük düşmanı kabul edilen Türkleri göstermektedir. Ona göre dinî kuralları gereği alkolden uzak duran Türkler bu nedenle savaşa daha fazla odaklanıp, başarılar elde etmektedirler.

“An grawsamn Türcken sihstu wol Şu zalim Türklere bir bak
Daß sie gar nicht sauffen voll. İçmezler zil zurna olana dek.

Sondern sich dieses Lasters schäm'n/ Aksine böylesi bir günahıtan utanırlar
Viel mehr jr Sach in achtung nem'n/ Daha çok kendilerini işlerine verirler

Vnd trachten wie sie mit Verstand Ve tasarlarlar akıllarıyla
Dem Feind begeg'n in dem Sand, Nasıl baş edeceklerini düşmanlarıyla,

Das thut jr frommen Deutschen auch/Siz inançlı Almanlar da yapıyorsunuz bunu
Begebet ewren bösen Brauch Bırakın artık bu kötü alışkanlığınızı

Mit dem Gesäuff/ vnd betet liebr Terk edin ayyaşlığı, onun yerine dua edin
Als abgesandte kirchnlied. Elçileri olarak Kilisenin.

Wo jhr nu werdet wie die Christn Artık gerçek Hristiyanlar misali
Euch widern Feind bedächt'g rüst'n/ Dikkatlice hazırlanıp düşmana karşı

Fein nüchtern leben/ fleissig bet'n/ Edepli ve ayık yaşayıp, sürekli dua edip,
Vnd vnerschrocken an jhn tret'n. Korkusuzca karşısına çıkın düşmanın.

Als werdet jhr an allen Seit'n İsa ile birlikte savaşırçasına
Mit Christo gar glücklich streit'n/ her yerde canı gönülden olun Onunla

³⁶ Wilhelm V., Bayern, Herzog, *Von Gottes Gnaden Wir Wilhelm Pfalzgrave bey Rhein, Hertzog in Oberr und Niderr Bayern. (Anordnung 1593.11.12)*, München 1593 ve Wilhelm V., Bayern, Herzog, *Von Gottes Gnaden Wir Wilhelm Pfalzgraffe bey Rhein, Hertzog in Oberr unnd Niderr Bayern (Anordnung 1596. 04. 25)*, München 1596.

Vnd ewer Feind/ das mag ich sagn Ve acı çektirerek vereceksiniz gözdağı
 Für leid in ein Bockshorn³⁷ jagn³⁸ . düşmanınıza, bunu ben söyleyeyim size

Georg Schreiber de Türklerle ilgili bir makalesinde 1571 yılında yayınlanmış olan ve Hıristiyanların günahlarını anlatan anonim bir şarkıya yer vermektedir. Şarkıda Hıristiyanların günahları sonucunda Tanrı tarafından Türklerle cezalandırılacağı anlatılmaktadır³⁹. Hıristiyanların tüm uyarılara rağmen düzelmedikleri, birbirlerine saygı göstermedikleri ve uyarılara kulak asmadıkları belirtilmektedir. Çünkü onlar binlerce Hıristiyanı öldürecek ve çok sayıdaki esir alacak olan Türklerle henüz karşı karşıya kalmamıştır⁴⁰. Cezaya neden olacak olan günahlar arasında içki de yer almaktadır:

IR Christen schawt die grosse not/ Wie straffet vnser Herre Gott	Ey Hristiyanlar bakın şu büyük sefalete Yüce Tanrı'nın bize verdiği cezaya
Wil vns reitzen zur Busse nun/ Das wir vns sollen bessern thun.	Şimdi nedamet ⁴¹ ödememizi istiyor Daha iyi insan olmamızı bekliyor.
Mit vnserm Nachbauren tragen leid/ Aber es geht vns dise zeit.	Birlikte sıkıntı çekerek komşularımızla Ama geçecek bu zamanlar da.

³⁷ Jmdn. ins Bockshorn jagen” deyimini şaşırtmak, korkutmak, yıldırma, tedhiş etm., gözdağı vermek anlamına gelmektedir (Karl Steuerwald, *Almanca-Türkçe Sözlük*, ABC Kitapevi, İstanbul 1988, s. 120).

³⁸ Şiir için bkz. Alexander Bitzel, *Anfechtung und Trost bei Sigismund Scherertz: ein lutherischer Theologe im Dreißigjährigen Krieg*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2002, s. 200.

³⁹ Şenol Özyurt'un çalışmasına bakılacak olduğunda dinî ve dünyevî şarkılarda da bu konunun sıklıkla işlendiği ortaya çıkmaktadır. Hristiyanların günahlarla dolu yaşamından ve bunun Türklerle ilişkilendirilmesinden bahseden şiirlerden birisi: Ein Christlich Claglied, über unser sündlich leben, so auff nachfolgende Melodeyen gesungen mag werden: Durch Adams fahl ist gantz verderbt, O Herre Gott dein Göttlichs Wort, Erzürn dich nicht du frommer Christ başlığını taşımaktadır (şiir için bkz. Şenol Özyurt, *Die Türkenlieder und das Türkenbild in der deutschen Volksüberlieferung vom 16. bis zum 20. Jahrhundert*, Wilhelm Fink, München 1972, s. 467-470).

⁴⁰ Georg Schreiber, “Deutsche Türkennot und Westfalen”, Franz Petri (Hg.), *Westfälische Forschungen. Mitteilungen des Provinzialinstituts für Westfälische Landes-und Volkskunde*, Bd.7, Böhlau, Münster, Köln 1954, s. 34.

⁴¹ Kefaret, dini pişmanlık anlamında kullanılmıştır.

Wenn man vns lang saget durch auß/ Bize uzun zamandır söylendi
 Zu eim Ohr ein/ zum andern auß. Bir kulağımızdan girip diğerinden çıktı.
 So rochlos wir Christen jetzt sein/ Öylesine düşüncesiz olduk ki
 Ein ander achten wie hund vnd schwein. Birbirimize saygımız kedi köpek misali.
 Wie vil tausent in Wassersnot/, Kim bilir kaç bini susuzluktan,
 Wie vil durch Erdbidem sein Todt. Kim bilir kaç ölecek depremden.
 Wie vil Tausent der Türck bringt vmb/Kim bilir kaç binini Türk öldürecek
 Auch furt er weg ein grosse Summ. Ayrıca çok sayıdakini esarete düşürecek.
 Noch sein wir schier on all sorgen/ Şimdilik hepimize görünüşte uzak tasa
 Ich glaub wenn man wüst das morgen Düşünüyorum da eğer bilsek ki yarın hayatta
 Der Türck kem wahrhaftig rein/ Türk gerçekten çıkacak karşımıza
 Noch musten wir gutter ding sein, Yine neşemiz olacaktı yerinde,
 Kurtzweilen/ spilen/ sauffen/ vnd fressen./Eğlenerek, oynayarak⁴², yiyerek ve içerek”.
 Vnsers Nechsten gar vergessen. En yakınımızı bile unutarak.
 Darbey Sacramenten vnd schelten/ Lanetler ve küfürler ederek,
 Ja solt der Metzen drey Taler gelten. /Üç Taler değerinde mi olmalı kile⁴³?
 So gar gering setzen wirs hinein/ Öylesine az dolduruyoruz ki içine
 Vnd wollen dannoch gute Christen sein”⁴⁴. İyi Hristiyan olduğumuzu sanıyoruz bir de.

İçki konusunun ele alındığı kitaplar arasında mucizevî işaret olaylarını işleyen Hiob Fincel'in⁴⁵ kitabı da bulunmaktadır. Yazar kronolojik sıra ile Almanya'da 1517 ile 1562 yılları arasındaki mucizevî olayların tümünü ele almaktadır. Protestan olan Fincel kitabının önsözünde mucizevî işaretleri Tanrı'nın öfkesinin işareti ve mahşer gününün habercisi olarak görmekte ve bunun sonucunda insanları tövbeye çağırılmaktadır. Ona göre günahkâr

⁴² Kumar oynamak kastedilmektedir.

⁴³ Türk Dil Kurumuna göre kile “tahıl ölçmede kullanılan belirli hacimdeki kap, ölçek” anlamında kullanıldığından “Metzen”in karşılığı olarak tarafımca tercih edilmiştir (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>).

⁴⁴ Schreiber, s. 34.

⁴⁵ Hiob Fincel, *Wunderzeichen. Warhafftige beschreibung und gründlich verzeichnus schrecklicher Wunderzeichen und Geschichten, die von dem Jar an MDXVII. bis auff itziges Jar MDLVI. geschehen und ergangen sind nach der Jarzal*, Durch Jobum Fincelium, Rödinger, Jhena 1556.

olan insanlar, Tanrı'yı öfkelenince, O da insanları Türklerle ve doğal afetlerle cezalandırmaktadır⁴⁶. Fincel'in Türklerle ilgili çok sayıda mucizevî işarete yer verdiği dikkat çekmektedir. Bu işaretlerin bazılarının savaş alanlarında, diğerlerinin Türkler tarafından ele geçirilmiş ülkelerde görüldüğü bildirilmektedir⁴⁷. Yazarın içki konusuna da önem verdiği çalışmasından anlaşılmaktadır. Yirmi sayfa boyunca Hristiyanların neden içki içmemeleri gerektiğini anlatmakta ve bunları örneklerle desteklemektedir. Örneklerin tümünde içki içenlerin başına elbette kötü olaylar gelmektedir. Tanrı ise insanları bu kötü alışkanlıktan vazgeçirmek için mucizevî işaretlerini (kıyamet alametlerini) yeryüzüne yollamaktadır. Hristiyanları esarete düşürecek olan, açlık ve susuzlukla terbiye edecek olan, yani cezayı verecek olan ise her zamanki gibi Türklerdir⁴⁸.

İçki ve Türkleri bir araya getiren bir efsane de Purbachlı Türk (Der Purbacher Türke) efsanesidir⁴⁹. Buna göre Türkler 1532 yılında yine Viyana'yı kuşatma niyetindeyken bir süvari grubu Avusturya'da bulunan Purbach şehrine kadar ulaşır. Türklerin geldiğini duyan Purbachlılar dağlara kaçar. Türkler Purbach'a vardıklarında kimseleri bulamadıklarından evleri aramaya koyulurlar. Türk askerlerinden birisi şarap mahzenine girer ve Purbach şarabından öylesine çok içer ki sızıp kalır. Uyanınca diğer as-

⁴⁶ Bildnr. 29 (Dijital baskıdan faydalanılmıştır. Kitapta sayfa numarası belirtilmediğinden, dijital baskıda belirtilen sayfa sayıları tarafımda kullanılmıştır. Bildnr. (resim numarası) bu durumda sayfa numarası anlamındadır).

⁴⁷ Fincel, 1523, 1525 yıllarına. Bildnr. 73.

⁴⁸ Fincel, Bildnr. 244.

⁴⁹ İçki ve Türklerin konu edildiği diğer bir efsane de Slovakya'da bir Alman köyü olan Schmiedshau'da geçmektedir. Buna göre Türk savaşları zamanında Schmiedshau'ya gelen Türkler, çok sayıda insan öldürür ve kilise yağmalar. Türklerin arasında en kötü olan ise kilise içerisinde olmayacak davranışlarda bulunan Türk imamıdır. Görünmez bir el bütün çanların çalınmasına neden olunca, Türkler korkar ve saklanmak üzere dağlara çıkmaya çalışır. Ancak dağlara varamadan Tanrı onları, yol üstünde gizlenmiş güçlü birkaç erkek ile cezalandırır. Bunlar, zaten şarap içmekten sarhoş olan Türkleri vurur ve oradaki bir hendeğe atar. Bu olaydan sonra hendeğe Türk hendeği denir Bu defa içkiden dolayı Türkler zarar görmektedir. Bu da aslında göstermektedir ki, genelde içki içen hangi taraf olursa olsun, daima zarar görmekte ve savaşta başarısız olmaktadır (Leyla Coşan, "Alman Dilinde 'Türk' Sözcüğünün Kullanım Alanlarına Geçmişten Günümüze Bir Bakış", *Türk Kültürünü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 22, İstanbul, 2010, s. 167-192; http://www.harptabwiki.de/schmiedshau/sagen_extern.htm#oben).

kerlerin gittiğini ve Purbachlıların döndüğünü anlar ve hemen saklanır. Türk kafasını bacadan uzattığında sokağın silahlı ve öfkeli çiftçilerle dolmuş olduğunu görür. İçeri çekilir ve yerinden kıyıdamadan öylece durmaya başlar. Aşağıdakiler onu inmesi için ikna etmeye çalışsa da bu konuda başarısız olurlar. En sonunda biri bacanın yakılması fikrine varır. Baca yakılır, dumana dayanamayan Türk bacadan çıkarılır ve zindana atılır. Toplanan meclis Türk askerine Hıristiyanlığa geçmesi halinde ceza vermeme kararı alır. Ancak kimseye yük olmaması için yakalandığı evin sahibine uşak olarak verilmesi uygun görülür. Türk karardan memnun kalır, vaftiz edilir, Almanca öğrenir ve yeni sahibinin evinde yaşamaya başlar. Uşağının ölümünden sonra sahibi taştan bir Türk kafası heykeli yaptırır ve bunu Türkün yakalandığı bacanın ucuna yerleştirir. O günden bugüne Purbachlı Türk adını alan heykel 163 numaralı evin bacasında görülür. Efsanenin gerçekle olan ilişkisi tam olarak tespit edilemese de 7 Aralık 1669 yılında Purbach'da Johann Gabriel adlı birinin evinde bir Türkün vaftiz edildiği kayıtlara geçer⁵⁰. Aynı efsanenin bir benzeri de Macar dilinde mevcuttur⁵¹. Sonuç itibarıyla hem Alman hem de Macar versiyonunda içki içen Türk aslında en azından asker olarak ciddi bir biçimde mağdur ve başarısız olur. Hala şarap üretimi ile meşhur olan Purbach şehrinde bu efsane yılda bir kez festival düzenlenerek yaşatılır. Festivalde yerel halk Osmanlı kıyafetleri giyerek şehirde dolaşır.

İçki savaş stratejileri arasında da yer alır. Örneğin 1788 yılında Hayne tarafından yayınlanan ve Türklerin savaş stratejilerine ilişkin bilgilere yer veren çalışmada içki Türkler tarafından Hıristiyanlara karşı kullanılır. 1717 yılının başlarında⁵² Belgrad Paşası Pancevo (Pañçova)⁵³ kalesini fethetmeyi

⁵⁰ Efsanenin metni için bkz. <http://www.purbach.at/seite.mv?20-12-20-00>; <http://www.purbach.at/seite.mv?40-21-14-00>; <http://gutenberg.spiegel.de/buch/54/19>; http://www.sagen.at/texte/sagen/oesterreich/burgenland/petzoldt/purbacher_tuerke.htm

⁵¹ Macar versiyonunda Türk'ün hem Hıristiyan, hem de aile bireyi olarak cemaate faydalı bir insan olduğu vurgulanır ve bu özelliğinden dolayı övgüye değer bulunur. Bunun en belirgin kanıtı ise efsaneye göre Türkün ölümüne dek vaftiz babasının evinde kalması ile açıklanır. Ölümünden sonra sahibi tarafından anısına bacaya yerleştirilen heykel ise sahibinin minnettarlığı olarak yorumlanır. Bu versiyon daha uzun olmakla birlikte savaşa ilişkin bazı bilgiler de içermektedir (<http://www.purbach.at/seite.mv?40-21-14-00>).

⁵² Olay 1714-1718 yılları arasında süregelen 6. Osmanlı-Avusturya savaşında döneminde meydana gelmiştir.

hedefler. Bunun için değişik bir savaş stratejisine başvurur. Paşa, iyi Almanca konuşan birkaç Türk'e Çingenelerinkine ya da dilencilerinkine benzer kıyafetler giydirir⁵⁴, yanlarına birkaç fıçı kaliteli eski Macar şarabı verir ve bunları Pancevo'ya taşımalarını ister. Bundaki amaç fıçıları satarak garnizonu güçsüz düşürmek, harekete geçmelerine engel olmak ve bunun sonucunda gece kaleye saldırarak onu daha kolay elde etmektir. Kılık değiştirmiş olan Türkler işlerini vakitlice halledip, boş fıçılarıyla Belgrad'a dönerler. Alman milletini şarap içme konusunda kendi milletiyle karşılaştıran Paşa büyük bir yanılgıya düşer. Kendileri içki içmeye alışkın olmadıklarından onların da öyle olduğunu sanır. Oysa ki Almanlar öylesine iyi içki içerler ki aralarından bazıları sarhoşluk hissi duymadan yarım fıçıyı tek başına bitirecek güçtedir. Kısaca Türkler bunun olmasına ihtimal vermediklerinden gece gelirler ve saldırıya geçerler. Ancak içkinin etkisiyle daha da ateşlenen Almanların cesareti ikiye katlanır ve Türklere büyük kayıplar verdirerek geri püskürtürler⁵⁵.

Türklerin savaş stratejilerine yer veren metinden de anlaşıldığı üzere yazar içki içmenin dinsel boyutu üzerinde hiç durmamakta ve Almanların içkiye olan düşkünlükleri kendilerine bir dezavantaj olarak geri dönmemektedir. Daha önceki metinlerde içki Türklere karşı savaşta başarısızlığa neden olurken, bu metinde içki kullanımı dayanıklılığı, cesareti ve zaferi beraberinde getirmektedir. Böylece Almanların en büyük zaafı olarak kabul edilen içkiye düşkünlük, cesareti arttıran ve başarıya neden olan bir özelliğe bürünmektedir.

⁵³ Metindeki yazılım şekli Pansowa'dır. Pancevo günümüzde Hırvatistan'da bulunan bir şehirdir.

⁵⁴ Retrik'ler (Razen) kendi din adamları ve kiliseleri olan Ortodoks, Sırp bir millettir. Yoksul görünmelerine ve son derece basit kıyafetler kullanmalarına rağmen, aralarında son derece zengin olanları da vardır. Zengin olanların Macarlarla ve Türklerle ileri derecede ticaret yaptığı söylenmektedir (*Zsuzsanna Ablonczyne Nador, Ungarn-Das gesegnete Land Europas. Das Ungarnbild der niederländischen Reisebeschreibungen in der Periode 1555-1774. Eine vergleichende Analyse im Spiegel der rhetorisch-apodemischen Traditionen dargestellt an Werken der niederländischen, deutschen und englischen Reisebeschreibungen*, Debrecener Universität, Institut für Germanistik, Doktorarbeit, Debrecen 2005, s. 215).

⁵⁵ J.C.G. Hayne, *Abhandlung über die Kriegskunst der Türken, von ihren Märschen, Lägern, Schlachten und Belagerungen* zc., gedruckt bey Johann Thomas Elden von Trattnern, Wien 1788, s. 339, 234.

Sonuç

Makaleden de anlaşıldığı üzere 16.-18. yüzyıllar arasında Almanya'da içki ile mücadeleye verilen önem birçok metne yansımış ve önemli bir yer tutmuştur. Hristiyanlıkta temel günahlar arasında yer alan alkol tüketimi ağırlıklı olarak dini açıdan değerlendirilmiş ve bunun sonucunda Tanrı'nın insanları doğal afet, kıtlık, salgın hastalıklar ve savaş gibi felâketlerle cezalandırdığına inanılmıştır. Özellikle de din adamları Almanların alkol tüketiminin ahlâkî çöküşe ve savaşlarda mağlubiyete neden olduğu fikrine vardıklarından, alkol ile mücadele etme ihtiyacı duymuşlardır. Tüm bunların sonucunda alkol ve döneme damgasını vuran Türk savaşlarını ilişkilendirilen metinler ortaya çıkmıştır. Bu metinlerde eğitici işlevler ön planda olduğundan, genelde okuyucuya ders verme amacı güdülmüştür. Bu nedenle metinlerin çoğunda alkol kullanan taraf, ister Alman olsun, ister Türk, yenilgiye maruz kalan taraf olarak gösterilmiş ve böylece okuyucunun ibret alması hedeflenmiştir. Bu genel eğilime uymayan metinlerden birine bu çalışmada yer verilmiştir. Almanların en büyük zaafı olarak nitelendirilen ve her zaman savaşta yenilgiye neden olduğu ileri sürülen alkol, söz konusu metinde bu defa cesareti beraberinde getirdiğinden zafere neden olmuştur.

Ekler⁵⁶

RESİM 1

⁵⁶ Fotoğrafları çeken Kültür ve Turizm Bakanlığı çalışanlarından İsmail Hasan Bodur'a teşekkür ederim.

RESIM 2

“THE 16.-18. CENTURY ALCOHOL PROBLEM IN GERMANY AND
ITS IMPACTS ON WARS AGAINST TURKS”

Abstract

This article is primarily intended to indicate the increased emphasis placed on the alcohol, with the influence of Reformation in Germany in the 16.-18. centuries and the development of printing machine. The fight against alcohol in Germany is to be dealt with from different angles as part of the Turkish Wars that mark the period in question, through the eyes of historical and literary works. On this account, the article seeks to highlight the drinking habits of the Germans and the increase in alcohol consumption in males' social lives. In this context, the harm caused by the excessive consumption of alcohol to their families and the society they belong to will be discussed. The misuse of alcohol in society has naturally led to a need for punitive measures. It is here to be discussed, therefore, what certain measures taken to combat alcohol consumption, such as the banning of drinking in public places. These points being argued, the alcohol problem in German social life will be associated with the Turkish Wars and its effects on different types of texts, including prayers, sermons, poems, lyrics and plays, will be illustrated with clear examples. To do so, the notable figures of the given centuries and their works will be used. Lastly, answers will be sought to the questions concerning the role of alcohol in drinking plays, with particular emphasis on wars against Turks.

Keywords

Combat against alcohol, Germany, 16.-18. century, Turkish wars, Turkish image, German image